

ПРИКАЗИ И БИЉЕШКЕ

СЛОБОДАН НЕШОВИЋ, БЛЕДСКИ СПОРАЗУМИ ТИТО—ДИМИТРОВ
1947.

„ШКОЛСКА КЊИГА“ И „ГЛОБУС“, ЗАГРЕБ 1980.
(ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ МЕЂУДРЖАВНИХ СПОРАЗУМА)

Како вријеме више одмиче све мање знамо о догађајима, и личностима које су у њима учествовале, везаним за прве године и прве „кораке“ међудржавне активности нове Југославије. А и наша историографија није се одвећ пуно трудила да нам пружи сазнања из којих би нам били јаснији напори владе тек ослобођене земље, Југославије, да успостави нормалне односе и размијени дипломатске представнике са што већим бројем држава. Разумљиво, први односи и сарадња успостављени су са оним земљама које су у другом свјетском рату учествовале на страни антихитлеровске коалиције у борби против фашизма, а прије свих са земљама у којима је послјеријата рата на власт дошла комунистичка партија. То су биле земље, речено оновременом терминологијом, народне демократије, а данас су то земље, искључујући Албанију, тзв. реалног социјализма, земље источног блока.

Једна од првих земаља са којом су нормализовани односи и отпочела сарадња била је Народна Република Бугарска. Према је ова земља у већем дијелу рата била Хитлеров савезник и као таква била саставни дио окупаторских снага на нашем тлу и бориласе против јединица НОВЈ, На-

ционални комитет ослобођења Југославије с маршалом Титом на челу изашао је у сусрет молби нове бугарске владе коју је формирао Отачествени фронт послјеријата државног преврата од 9. септембра 1944. године. Како истиче друг Тито, нова Југославија је тада „пружила руку помирења“, дајући шансу бугарској влади и народу да са свог имена сперу љагу коју су им нанијели бугарски властодршци и фашисти. Тако се и догодило да су извјесне бугарске јединице учествовале, заједно са формацијама НОВЈ, у неким биткама посљедње фазе ратовања за ослобођење Југославије. Међутим, удио бугарске војске је симбиотичан и ван сваке је сумње да бисмо се ми ослободили и без помоћи Бугара. На жалост, у Бугарској се данас не мисли тако.

Послјеријата завршетка рата и повратка чувеног револуционара Георгија Димитрова у Бугарску у улози првог секретара ЦК Бугарске радничке партије (комуниста), а убрзо ће бити изабран и за предсједника владе, наступила је нова фаза развоја односа између двију сусједних земаља. Велики пријатељ југословенских народа, и друга Тита лично, Димитров је све своје умне и физичке снаге подредио борби за развој добросусједских односа и зближавање Бугарске и ФНРЈ. У реализацији

тог циља учињени су огромни напори с обије стране, размијењено је неколико посјета разних делегација, потписано више уговора, оставрено неколико конкретних политичких мјера, што је угуђивало на помисао да су неки трагични догађаји из прошлости заборављени, односно да су у БР Бугарској коначно затомијсне нелегитимне аспирације спрема македонске нације и њеног територија. Међутим, у самој Бугарској, чак и у БРП(к), још нису била у потпуности превладана шовинистичка расположења која је потхрањивала реакција са Запада, што је успоравало започети процес изградње пријатељства међу двијема сусједним државама.

У односима Југославије и Бугарске од рата па до Резолуције Информбироа 1948. год., Бледски споразуми из 1947. године представљају најзначајнији моменат и наговјештај трајног рјешења проблема мира на Балкану. О тој проблематици занимљиву књигу је написао Слободан Нешовић, насловивши је „Бледски споразуми Тито-Димитров 1947“, те ћемо у редовима што слиједе рећи нешто о њој.

На почетку, мора се признати, Нешовићева књига једина је до сада код нас објављена студија о овој проблематици. С правом бисмо могли рећи да је она одговор, и то успјешан, на неке написе и мемоаре Цоле Драгојчеве, бугарске револуционарке и списатељице. Наиме, Драгојчева у својим текстовима фалсификује историјске чињенице, криво их интерпретира и пише о догађајима од прије три и више деценија са стајалишта данашњих политичких потреба бугарског партијско-државног руководства. Кад су у питању Бледски споразуми Драгојчева, показује Нешовић, настоји да докаже да је бугарска „страна“ на њих „пристала“ под притиском југословенског руководства, да је Димитров ту пустио пред Титом и да ти споразуми за бугарски народ, државу и Партију никад нису представљали нешто значајније, никад одушевљено нису прихваћени у Бугарској

итд. Међутим, чињенице говоре другачије. Нешовић их интерпретира, па тако дознајемо следеће.

Током 1945, 1946. и прве половине 1947. године односи између Бугарске и ФНРЈ ишли су током који је морао резултирати самосвијешћу и једне и друге стране да без међусобне сарадње, пријатељства и помоћи нема даљега напретка и стабилности у том дијелу свијета. Штавише, свијест о припадности словенској групи народа била је тако изражена да се сасвим озбиљно размишљало о стварању федерације између Југославије и Бугарске, стварању једне државе. У то врјеме сва питања од интереса за обије земље решавала су се преговорима, споразумима и готово да ни једно спорно питање није остало без одговора, рјешења којим су обије стране биле задовољне. Један занос и ентузијазам, тежња да се превладају баласта прошлости, да се живи у миру и братској сарадњи, да се и формално-правно дефинишу успостављени односи, довели су до познатих сусрета „на врху“ на Бледу 30. и 31. јула и 1. августа 1947. године. Бугарску делегацију на челу са Георги Димитровом чинили су најистакнутији руководиоци Очественог фронта, у коме су најзначајнију улогу имали комунисти. Делегацију ФНРЈ предводио је лично друг Тито, а у њој је било још неколико наших највиших руководилаца и политичара. Послије тродневних преговора потписано је неколико споразума, који су у историју ушли као „Бледски споразуми“. Том приликом потписани су сљедећи међудржавни документи: 1) Саопштење о споразумима између влада ФНРЈ и НР Бугарске; 2) Протокол о рјешењима на Бледу; 3) Декларација владе ФНРЈ којом се одриче ратних репарација; те споразуми: а) Споразум о привредној сарадњи између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Бугарске, б) Споразум о царинским олакшицама и о припремама за царинску унију између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Бугарске.

публице Бугарске и в) Споразум о двовласничким имањима на југословенско-бугарској граници, о олакшавању преласка границе, о прелажењу границе од стране пограничног становништва и о држављанству између Федеративне Народне Републике Југославије и Народне Републике Бугарске. (Видјети страну 60 — 72 Нешовићеве књиге.)

Само горе набројани споразуми довољно свједоче о активностима на Бледу и историјском значају потписаних докумената. Када се погледа садржај тих текстова одмах се уочи принципијелност и правилност у рјешавању проблема који су били на дневном реду овог знаменитог скупа.

Међутим, на Бледу није, иако је био припремљен и потписан, објављен Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи. Нешовић исцрпно анализира и објашњава узроке због којих су се представници двију земаља договорили да Уговор не објављују. Темељни разлог због кога то није урађено налази се у ондашњој међународној ситуацији. Политички гледано, Бугарска је онда била у тешком положају. Западне силе су одуговлачиле са рагификацијом мировног уговора са Бугарском, а истовремено су се отворено мијешале у њене унутрашње ствари, подржавајући реакцију и грађанске политичке странке. Дода ли се томе да су на границама Бугарске, а и Југославије, вођене тешке борбе грађанског рата у Грчкој, који је изазвала и подржавала управо реакционарна политика Запада, онда се може схватити да је положај Бугарске у међународним координатама био заиста незавидан. Објавити у том моменту Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи значило би још више погоршати тај положај, јер би се то зближавањем Југославије и Бугарске прогумачило, као што је то и било у западним круговима и дијелу штампе, као стварање војног блока коме је циљ нарушавање мира на Балкану, односно интервенција у Грчкој и помоћ њеној комунистичкој партији у борби против до-

маћих контрареволуционара. Ту интерпретацију Бледских споразума Запад је упорно пропагирао, нарочито САД и Велика Британија, што је требало да оправда њихову пенетрацију у односе међу балканским државама. Нешовић на неколико мјеста цитира Титова објашњења пролонгирања обзнањивања овог Уговора, апострофирајући управо поменуте околности.

Разумљиво, заинтересованост свјетске јавности за исход разговора на Бледу била је велика. Званична саопштења Танјуга преносиле су све свјетске агенције а новине штампале и коментарисале. Када су саопштени резултати разговора и презентирани склопљени споразуми, и када се видјело да постигнути договори нису пријетња миру и стабилности, већ напротив, први корак да се од Балкана направи „зона мира и сарадње“ (Димитров), прогресивна штампа је ове историјске документе искрено поздравила преознајући у њима елементе поштења, добронамјерности, стабилности и опште користи, што је био утук на халабуку и инсинуације које су овом југословенско-бугарском споразуму приређивали контрареволуционари и хушкачи хладноратовске атмосфере у коју је свијет већ био гуран. Нешовић је значајки одабрао неколико карактеристичних оцјена стране штампе и једне и друге провинцијеније, из које се препознају ставови снага чија је она (штампа) гласноговорник. На жалост, аутор књиге коју приказујемо није дао адекватан коментар на ове написе, па читаоцу преостаје да неке ствари претпостави или се о њима обавијести из других извора.

Нешовић је навео готово цијеле текстове завршних ријечи Тита и Димитрова након потписивања ових уговора, из којих се види шта је суштинско у њима и у чему је њихов значај за двије земље, Балкан, Подунавље, Европу и цијели свијет. Иначе, највеће интересовање за Бледске споразуме владало је у самој Бугарској. Ни највећи фалсификатори хис-

торије, као што је то Цола Драгојчева, не могу пренебрегнути чињеницу силног одушевљења бугарског народа кад је сазнао за резултате разговора на Бледу. То тада нису крили ни бугарска влада, ни партијско руководство, па ни сама Драгојчева. Нешовић наводи садржај једног њеног написа у коме она даје подршку Споразумима и мјерама које треба да уследије у циљу његовог реализовања. У изјавама бугарских руководилаца нема ни помисли о капитулацији Димитрова и делегације на Бледу, како је то касније окарактерисано у званичној бугарској политици и, што је још тужније и срамније, историографији. А на Бледу су још једном потврђена права македонског народа на самоопредјељење, на националну државу, на уједињење Пиринских Македонаца са њиховом браћом из НР Македоније, на македонски језик и културу и остала права једног народа коме се данас одричу и према коме се испољавају територијалне претензије спрам територије на којој живи.

Као гест искреног пријатељства, а у циљу непосредне помоћи обнове бугарске привреде, продубљивања и учвршћивања међусобне сарадње, Југославија се одрекла „репарација у износу од 25 милиона долара које су јој одређене Мировним уговором са Бугарском...“ (из Протокла о решењима историјске конференције делегација влада ФНРЈ и НР Бугарске одржане 30, 31. јула и 1. августа 1947. године на Бледу, стр. 64—65. ове књиге). Одричање од наплате средстава за почињену штету само је говорило колики значај Југославија придаје овим споразумима и колико је спремна жртвовати се за ствар мира и сарадње. Бугарски народ био је неизмјерно захвалан за овај гест југословенске владе. Нешовић наводи неколико цитата из говорâ тадашњих бугарских руководилаца у којима се не пропушта нагласити великодушност Југославије и изразити захвалност бугарског народа за тај, у свијету јединствен чин.

Припремљени текст Уговора о пријатељству, сарадњи и међусобној помоћи објављен је тек након посјете друга Тита Бугарској и разговорима у Евксинограду 27. 11. 1947. године. Димитров је том приликом истакао да су се потписивањем Уговора „оствариле жеље бугарског народа“, а друг Тито је изјавио да је „народ Бугарске везан и душом, и срцем и умом за идеју братства и јединства с народима Југославије“ (стр. 158). Уговор је потписан на 20 година, с тим да се касније, док једна страна не откаже, обнавља сваке 5. године. Расположење бугарског народа, као и наших народа, било је такво да је питање федерације с Југославијом било само питање дана када ће се то и формално означити једним прогласом о уједињењу. Идеја федерације била је присутна и на једној и на другој страни, а њено практично остварење успоравала су још нека неријешена питања, нпр. ситуација у самој Бугарској и неповољне међународне прилике. Међутим, догађаји који ће услједити 1948. године не само да ће зауставити даљи напредак у односима међу двијема земљама него ће за једну од својих последица имати негацију свих учинака у претходне три године добросусједских односа.

О том говори Слободан Нешовић у четвртом поглављу књиге, које је насловио „Информбиро и југословенско-бугарски споразуми“. У том дијелу књиге обрађено је совјетско „гледање“ на југословенско-бугарску сарадњу и потписивање Уговора о пријатељству..., еволуција тога гледања, Стаљинов притисак на Југославију и Бугарску, противљење стварању федерације иако се о томе Совјети нису јавно изјашњавали до Резолуције Информбироа, Информбиро и анатемисање КПЈ и ФНРЈ из „социјалистичког табора“, откази сарадње источноевропских земаља са Југославијом, промјена политике руководства бугарских комуниста према Југославији, дезавуисање улоге Димитрова у политичком животу Бугарске, ожив-

љавање великобугарског шовинизма у редовима БРП комуниста, говорено је о репресалијама према македонском становништву у пиринском крају, „вријећањима југословенских руководилаца и револуције уз истовремено величање сопствене улоге у ослобођењу Југославије и низу других тема које су у вези са југословенско-бугарским односима. Одмах после Димитровљеве смрти влада НР Бугарске једнострано је отказала Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи, 1. септембра 1949. године. На историјску судбину једног међдржавног договора тиме је стављена тачка.

Нешовић је написао занимљиву и корисну књигу. „Бледски споразуми“ имају научну вриједност, премда су публицистичко дјело. Имају ту вриједност и због тога што је аутор на крају књиге, у Прилозима, дао фотокопије

докумената потписаних на Бледу, тако да они (документи) нису више изложени само „глодарској критици мишева“ (Енгелс). Из објављених докумената могу се „докучити“ све могуће импликације значења њиховог садржаја и просудити да ли су бугарски политичари и историчари у праву. Читаоцима сугеришемо да посебну пажњу обратe на Увод, у коме аутор даје шири историјски контекст прилика у којима су Бледски споразуми донесени, што олакшава разумијевање њиховог значаја.

Нешовићева књига иде у ред оних које се читају са задовољством и које читаоца не остављају равнодушним. Већ то, кад другог не би било, оправдава њено објављивање.

Слободан Наградаћ

БОГУМИЛ ХРАБАК: „ЈУГОСЛОВЕНИ ЗАРОБЉЕНИЦИ У ИТАЛИЈИ И ЊИХОВО ДОБРОВОЉАЧКО ПИТАЊЕ 1915—1918“ НОВИ САД, 1980, 253

Проблем Југословена заробљеника и добровољаца у Италији током I светског рата је крупно питање, које је успешно могао да обради само квалификован стручњак, свестрано упућен у односе међу европским земљама, а посебно балканским, и стручњак за дипломатску историју првог сукоба светских размера. Такав стручњак је несумњиво аутор дела које приказујемо: проф. др Богумил Храбак.

У делу се најпре разматра држање Југословена у Аустро-Угарској војсци на талијанском фронту (11—28), па се констатује да Хрвати и Словенци с вољом иду у рат против Талијана. Али се у највернијим пуковима 1917. могло говорити против аустроугарске државе, а крајем те године не влада ни онако строга дисциплина у аустроугарској војсци. Подвлачи се велики значај карцанске издаје, коју Талијани нису до-

вољно искористили а коју организује натпоручник Пивко, иначе гимназијски професор у Марибору. У вези с офанзивом на Пијави повећан је број дезертерстава.

Описани су заробљенички логори у Италији, живот у њима и делимична национална концентрација заробљеника (29—60). Наводе се разне цифре о броју заробљених у Италији. Љ. Пивко сматра да их је почетком 1918. било око 30.000. Према званичним талијанским подацима Југословена је било заробљено око 20.000 или 16,2% аустроугарске заробљеничке масе. Говори се о смештају у логорима, оделу и обући, као и исхрани, како официра тако и војника, и раду ових последњих у угљенокопима, рудницама гвожђа итд. После пораза Талијана код Кобарида питање груписања заробљеника по националности било је питање практичне политике да се од заробље-